

De NAVO na de Koude Oorlog

I. Inleiding

Het websheet 'De NAVO na de Koude Oorlog' is het tweede websheet dat in het teken staat van internationale organisaties en Europese veiligheid. Het voornaamste doel is de scholier en docent in de Tweede Fase van het Voortgezet Onderwijs kennis te laten maken met een organisatie die van grote betekenis is voor de vrede en veiligheid, zowel binnen als buiten Europa. De meeste aandacht gaat hierbij uit naar de sterk veranderde rol van de NAVO na de Koude Oorlog en de betekenis die zij tegenwoordig heeft voor de internationale veiligheid en stabiliteit.

In het websheet wordt allereerst stilgestaan bij de oprichting van de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie in 1949. De taken en de structuur van de organisatie worden uiteengezet in de volgende twee hoofdstukken. De fundamentele veranderingen die de NAVO heeft ondergaan na de val van de Muur komen uitgebreid aan de orde in hoofdstuk 5. Daarna kijken we naar de operaties die de NAVO uitvoert. In hoofdstuk 7 tenslotte wordt een samenvatting gegeven van de ontwikkeling die de NAVO heeft doorgemaakt.

Het materiaal is zo samengesteld dat de gebruiker makkelijk toegang heeft tot de verschillende onderwerpen binnen en buiten het websheet. Via een groot aantal interne links is het mogelijk te surfen naar begrippen en afkortingen die elders in het websheet staan uitgelegd. Via hyperlinks is informatie van externe sites beschikbaar gemaakt. Belangrijke begrippen staan vetgedrukt.

U kunt het websheet o.a. gebruiken als:

- ondersteunend lesmateriaal
- inleiding tot meer specifieke informatie over bepaalde onderdelen
- inspiratiebron voor een werkstuk
- naslagwerk

Er is veel aandacht besteed aan vragen en opdrachten waardoor leerlingen in het Voortgezet Onderwijs zelfstandig met het onderwerp aan de slag kunnen. Het websheet bevat daarnaast bijzondere deelthema's (in kaderteksten) en suggesties voor groepsopdrachten voor docent en leerling. Opgenomen zijn discussieopdrachten en een rollenspel. Deze kunnen in groepsverband worden voorbereid en uitgevoerd. De docent begeleidt de leerlingen met betrekking tot de inhoud, de planning, de taken en de procedures. Bij zowel de gewone opdrachten als de groepsopdrachten zijn hyperlinks naar relevante sites vermeld.

Colofon

Samenstelling en redactie: David den Dunnen

Redactie en vormgeving: Maaïke Derix

Met bijdragen van: Diverse stagiairs

Technische ondersteuning Jasper Diekema

Bronnen

Voor het websheet 'De NAVO na de Koude Oorlog' is gebruik gemaakt van verschillende bronnen:

- ✓ NRC Handelsblad
- ✓ De Volkskrant
- ✓ Financial Times
- ✓ International Herald Tribune
- ✓ NATO Handbook, NATO Public Diplomacy Division, Brussel, 2006
- ✓ Website Noord-Atlantische Verdragsorganisatie. www.nato.int en daaraan gelieerd:
 - website Supreme Headquarters Allied Powers Europe: www.nato.int/shape
 - website Allied Command Transformation: www.act.nato.int
 - website International Security Assistance Force: www.jfcb.nato.int/ISAF
- ✓ Website Verenigde Naties: www.un.org
- ✓ Website Nederlands Ministerie van Defensie: www.mindef.nl
- ✓ Website Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa: www.osce.org
- ✓ Website BBC: news.bbc.co.uk
- ✓ Website CNN: www.cnn.com

Ook lenen deze bronnen zich er goed voor om specifieke deelonderwerpen binnen het websheet verder uit te diepen en de actualiteit op het gebied van de NAVO en de transatlantische betrekkingen bij te houden.

II. Het ontstaan van de NAVO

Toen het einde van de Tweede Wereldoorlog naderde, kwamen in de Russische badplaats **Jalta** de Amerikaanse president **Franklin Roosevelt**, de Britse premier **Winston Churchill** en Sovjetleider **Jozef Stalin** bijeen om over de toekomst van Europa te praten (februari 1945).

De '**Grote Drie**' spraken af dat er na de Duitse capitulatie **twee bezettingszones** in

In welk land ligt Jalta tegenwoordig?

Europa zouden komen. Op deze manier zouden de Verenigde Staten nauw betrokken blijven bij West-, en de Sovjetunie bij Oost-Europa. Geen enkel land of volk zou echter onderworpen worden, was de afspraak.

Algauw bleek dat de Sovjetunie daar anders over dacht. De West-Europese landen en de VS raakten bezorgd over de opmars van het **communisme** in Europa en het militaire overwicht van de Sovjetunie. Daarom besloten zij in 1949 tot de oprichting van een collectieve veiligheidsorganisatie: de **Noord-Atlantische Verdragsorganisatie** (NAVO).

De oprichters van de NAVO in 1949

Bron: Hulton Archives, HB-7277)

Op **4 april 1949** ondertekenden de vertegenwoordigers van België, Canada, Denemarken, Frankrijk, IJsland, Italië, Luxemburg, Nederland, Noorwegen, Portugal, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten in Washington het Noord-Atlantisch Verdrag. Deze gebeurtenis bezegelde de oprichting van een Atlantisch bondgenootschap.

Doel van het bondgenootschap

Het bondgenootschap had als doel de **vrede en stabiliteit** in Europa te bewaren en de vrijheid te **verdedigen** via politieke en militaire samenwerking tussen de deelnemende landen. Dit zou in overeenstemming gebeuren met de beginselen van het **Handvest van de Verenigde Naties**[zie kader bij hoofdstuk 3], die vier jaar eerder waren opgericht. De samenwerking tussen de deelnemende staten zou moeten voorkómen dat een derde partij tot agressie tegen een of meer van de verdragspartners zou overgaan. De ondertekenaars van het Noord-Atlantisch Verdrag waren echter ook bereid een eventuele daad van agressie met militair optreden te beantwoorden.

Vragen

1. Wat was de directe aanleiding dat in 1949 de NAVO werd opgericht?
2. Wat was destijds het hoofddoel van de NAVO?
3. Waarom werd de NAVO los van de reeds bestaande VN opgericht?

De vlag van de NAVO

(Bron: www.nato.int/icons/natoflag.jpg)

III. De taken van de organisatie

Toen de NAVO werd opgericht werd de **collectieve** (gemeenschappelijke) **verdediging** van het grondgebied van de lidstaten als de belangrijkste taak van het bondgenootschap beschouwd. Een aanval tegen een of meer van de lidstaten zou worden beschouwd als een aanval tegen alle lidstaten. Dit is vastgelegd in **Artikel 5** van het Noord-Atlantisch Verdrag.

Artikel 5

De partijen komen overeen dat een gewapende aanval tegen een of meer van hen in Europa of Noord-Amerika als een aanval tegen hen allen zal worden beschouwd; zij komen bijgevolg overeen dat, indien zulk een gewapende aanval plaatsvindt, ieder van hen de aldus aangevallen partij of partijen zal bijstaan, in de uitoefening van het recht tot individuele of collectieve zelfverdediging erkend in Artikel 51 van het Handvest van de Verenigde Naties, door terstond, individueel en in samenwerking met de andere partijen, op te treden op de wijze die zij nodig oordeelt - met inbegrip van het gebruik van gewapend geweld - om de veiligheid van het Noord-Atlantisch gebied te herstellen en te handhaven.

Elke gewapende aanval van dien aard en alle dientengevolge genomen maatregelen moeten terstond ter kennis worden gebracht van de Veiligheidsraad. Deze maatregelen zullen worden opgeheven, zodra de Veiligheidsraad de nodige maatregelen zal hebben genomen om de internationale vrede te herstellen en te handhaven.

Deze bijstandsverplichting kan echter niet afgedwongen worden. Iedere lidstaat behoudt de uiteindelijke **beslissingsbevoegdheid** om wel of niet mee te doen. De lidstaten overleggen eerst over de te nemen (militaire) maatregelen en welke lidstaten daarvoor in aanmerking komen, voor zij tot actie overgaan.

Vragen:

1. Wat werd bij de oprichting als belangrijkste taak van de NAVO beschouwd?
2. Leg in eigen woorden uit wat er wordt verstaan onder "collectieve zelfverdediging".
3. Wat is de belangrijkste reden dat landen uiteindelijk zelf kunnen beslissen of ze wel of niet meedoen aan collectieve zelfverdediging?

De Verenigde Naties

De term 'verenigde naties' werd voor het eerst gebruikt door de Amerikaanse president Franklin D. Roosevelt in 1942, toen de leiders van 26 landen verklaarden dat zij de strijd zouden blijven voeren tegen de As-mogendheden Duitsland, Japan en hun bondgenoten.

Logo van de VN

(Bron: www.un.org/english)

President Roosevelt stelde voor dat er na de oorlog een organisatie in het leven zou worden geroepen om de vrede te bewaren. Na de Eerste Wereldoorlog was dit al eens geprobeerd door de oprichting van de Volkenbond. Deze organisatie mislukte om verschillende redenen. Eén ervan was dat de **Volkenbond** geen bindende besluiten kon opleggen om de vrede te handhaven en daardoor machteloos stond bij conflicten.

Van 25 april tot 26 juni 1945, in de laatste weken van de Tweede Wereldoorlog, kwamen vertegenwoordigers van 50 regeringen bijeen in San Francisco om het **Handvest van de Verenigde Naties** (VN) op te stellen. De oprichting van de VN was een revolutie in het internationale systeem, omdat voor het eerst de uiteindelijke beslissingsbevoegdheid om tot oorlog over te gaan overgedragen werd aan een centraal orgaan, de Veiligheidsraad. Deze Raad kan dwingende regels opstellen om de vrede en veiligheid in de wereld te handhaven (Hoofdstuk VII van het Handvest).

Vragen

Zoek het **Handvest van de VN** op en lees de Preambule en Artikel 1 en 2 van Hoofdstuk 1.

1. Probeer in eigen woorden een samenvatting te geven van deze artikelen.
2. Geef minimaal 2 voorbeelden uit de actualiteit waaruit de uitgangspunten en doelstellingen van de VN blijken. Kun je ook voorbeelden geven waarbij er sprake is van een conflict tussen de praktijk en de uitgangspunten en/of doelstellingen van de VN?

Om effectief te kunnen zijn, bestaat de Veiligheidsraad uit slechts **15 lidstaten**. Tien ervan worden **gekozen** door alle VN-lidstaten, verzameld in de Algemene Vergadering, voor een periode van twee jaar. Vijf landen hebben **permanent** lidmaatschap. Dit zijn de Verenigde Staten, China, Rusland, Groot-Brittannië en Frankrijk. De oprichters vonden dat men niet om deze landen heen kon bij de handhaving van de vrede en veiligheid in de wereld. Behalve dat deze landen de overwinnaars van de Tweede Wereldoorlog waren, golden zij ieder ook als dominante speler in hun eigen werelddeel.

Vragen

In november 2004 heeft een panel van experts (het "**High-level Panel on Threats, Challenges and Changes**") een advies uitgebracht over de toekomst van de Verenigde Naties. Klik [hier](#) voor het rapport en zoek op wat het panel voorstelde over de samenstelling van de Veiligheidsraad.

1. Wat vind je van de **huidige** samenstelling van de Veiligheidsraad?
2. Er worden in het rapport 2 voorstellen gedaan voor wijzigingen in de samenstelling van de Veiligheidsraad. Naar welk voorstel gaat jouw voorkeur uit? Onderbouw je mening met minstens 2 argumenten voor het door jou gekozen voorstel en minstens 1 argument tegen het andere voorstel.

De Verenigde Naties zijn de eerstverantwoordelijke voor de wereldwijde vrede en veiligheid. Doordat (bijna) alle landen van de wereld lid zijn, hebben besluiten van de VN grote **legitimiteit**. Daarom verwijzen de oprichters van de NAVO al in de eerste zin van het Noord-Atlantisch Verdrag naar het Handvest en de doelstellingen van de VN. Gewapend optreden waar ook ter wereld moet uitdrukkelijk toegestaan worden door de

Veiligheidsraad. Dit doet de Raad door middel van een **resolutie**.

Vragen

1. Leg in eigen woorden uit wat "legitimiteit" betekent.
2. Waarom is het zo belangrijk dat besluiten van een organisatie als de VN voldoende legitimiteit hebben?

Het bestaan van de VN verhindert echter niemand om een **regionale veiligheidsorganisatie** op te richten. De NAVO is hiervan het beste voorbeeld. Het is erg effectief gebleken om een relatief kleine organisatie als de NAVO, met de machtige lidstaat Amerika als 'succesgarantie', de plannen van de VN te laten uitvoeren. De NAVO wordt wel eens de 'onderaannemer' van de VN genoemd.

Heel duidelijk is het Handvest over onvervreembare rechten van staten, zoals het recht op individuele of collectieve zelfverdediging (Artikel 51). Dit is de kern van de veiligheidsgarantie van de NAVO: **een aanval op één is een aanval op allen**. In Artikel 5 van het Noord-Atlantisch Verdrag wordt dan ook naar Art. 51 Handvest verwezen. Wanneer een NAVO-lid aangevallen wordt en de NAVO gebruik maakt van haar recht op collectieve zelfverdediging, moet zij dit wel zo snel mogelijk rapporteren aan de Veiligheidsraad.

Naast de Veiligheidsraad en de Algemene Vergadering kennen de VN een **Secretariaat**. Dit bestaat uit de internationale staf en draagt zorg voor de dagelijkse gang van zaken bij de Organisatie. Het Secretariaat wordt geleid door de **secretaris-generaal**, die het 'gezicht' van de VN is. Vanaf 2007 is dat **Ban Ki-moon** uit Zuid-Korea.

Ban Ki-moon
(Bron: www.un.org)

Vraag

Zoek uit wie de voorgangers van Ban Ki-moon zijn.

In het Vredespaleis in Den Haag zetelt het **Internationaal Gerechtshof** van de Verenigde Naties, waar staten (geen burgers) rechtzaken kunnen aanspannen.

De **Economische en Sociale Raad** (ECOSOC) geeft onder meer vorm aan het ontwikkelingsbeleid van de VN.

Links:

- ✓ Website van de VN www.un.org
- ✓ Website waar het Handvest van de VN op staat www.unric.org
- ✓ Advies over de toekomst van de Veiligheidsraad www.un.org/secureworld/report.pdf

IV. Hoe zit de NAVO in elkaar?

De NAVO is een zogeheten **intergouvernementele organisatie** van **soevereine staten**. Dit betekent dat afzonderlijke staten zélf het laatste woord hebben als er besluiten worden genomen. Met andere woorden: een lidstaat kan nooit gedwongen worden om besluiten van de NAVO uit te voeren als ze het daar niet mee eens zijn. Daarentegen bestaan er ook **supranationale organisaties**. Een voorbeeld van een supranationale organisatie is de **Europese Unie**. Een belangrijk kenmerk van supranationale organisaties is, dat de lidstaten tegen hun wil in gebonden kunnen worden aan een besluit. Dit kan doordat lidstaten bepaalde bevoegdheden, zoals het gezag om bindende wetten uit te vaardigen, geheel of gedeeltelijk hebben overgedragen aan die organisatie

De politieke structuur

De **Noord-Atlantische Raad** (NAR) is het hoogste besluitvormingsorgaan van de NAVO. Alle lidstaten hebben via hun ambassadeur, de Permanente Vertegenwoordiger, zitting in de Raad. De Raad heeft de politieke leiding over het bondgenootschap. De Permanente Vertegenwoordigers komen minstens één keer per week een bijeen op het hoofdkwartier in Brussel. De voorzitter van de NAR is de **secretaris-generaal van de NAVO**. De Noord-Atlantische Raad is een uniek orgaan, omdat het de enige plek is waar Amerikanen en Europeanen elkaar met grote regelmaat ontmoeten en problemen kunnen bespreken.

Jaap de Hoop Scheffer

Bron: www.nato.int

In 2004 werd **Jaap de Hoop Scheffer**, tot dan toe minister van Buitenlandse Zaken van Nederland, de nieuwe secretaris-generaal van de NAVO. De secretaris-generaal is traditiegetrouw een Europeaan. Hij bepaalt de agenda van vergaderingen, coördineert de dagelijkse gang van zaken bij de NAVO en treedt op als belangrijkste woordvoerder van de organisatie. Ook onderhoudt hij de contacten met ministers en regeringsleiders van de lidstaten. De secretaris-generaal is echt het 'gezicht naar buiten' van de NAVO.

Het defensiebeleid van het bondgenootschap wordt besproken in het Defensie Planning Comité (DPC). In dit comité zijn alle lidstaten wederom vertegenwoordigd door de Permanente Vertegenwoordigers, met uitzondering van Frankrijk. Frankrijk maakt sinds 1966 geen deel meer uit van de militaire structuur van de NAVO.

Vragen

1. De secretaris-generaal kan formeel veel invloed uitoefenen. Welke 3 eigenschappen zou hij volgens jou zeker moeten bezitten?
2. Jaap de Hoop Scheffer is niet de eerste Nederlander die secretaris-generaal van de NAVO is. Welke 2 landgenoten gingen hem voor?
3. Waarom stapte Frankrijk in 1966 uit de NAVO?

De militaire structuur

De NAVO heeft **geen eigen leger**. Troepen van de lidstaten worden aan de NAVO toegewezen als dat noodzakelijk is. De NAVO beschikt over een

Geïntegreerde Militaire Structuur

om gezamenlijk optreden mogelijk te maken. Om samenwerking tussen de verschillende onderdelen uit verschillende landen mogelijk te maken moeten er duidelijke richtlijnen zijn. Procedures en materieel moeten aan dezelfde eisen voldoen. Er worden ook regelmatig gezamenlijke oefeningen gehouden.

Vragen

1. Waarom heeft de NAVO geen eigen leger?
2. De NAVO houdt regelmatig militaire oefeningen (nabootsingen van crisissituaties) om te kijken hoe de verschillende landen samenwerken. Zoek informatie op over de meest recente oefening en zet op een rij waar de oefening plaatsvond, wat er nagebootst werd en welke landen deelnamen.

Voor de militaire uitvoering van de beslissingen die in de Noord-Atlantische Raad worden genomen, heeft het **Militair Comité** (MC) de verantwoordelijkheid. Het Comité bestaat uit de hoogste militairen van de lidstaten. Namens Nederland heeft de Commandant der Strijdkrachten zitting in het MC.

Het Militair Comité zorgt ook voor de aansturing van de hoogste commandanten van de NAVO. Op de Top van Praag in 2002 werd een nieuwe

commandostructuur vastgesteld. Alle militaire missies die de NAVO onderneemt, worden nu geleid door het **Allied Command Operations** (**Geallieerd Commando Operaties**, ACO) in België. De leiding hiervan is traditioneel in handen van een Amerikaanse generaal, de Supreme Allied Commander Europe (Geallieerd Opperbevelhebber Europa, SACEUR). Hij is daarmee de opperbevelhebber van alle NAVO-troepen. Vanaf december 2006 is dit John Craddock. Hiervoor was dit James Jones (zie foto).

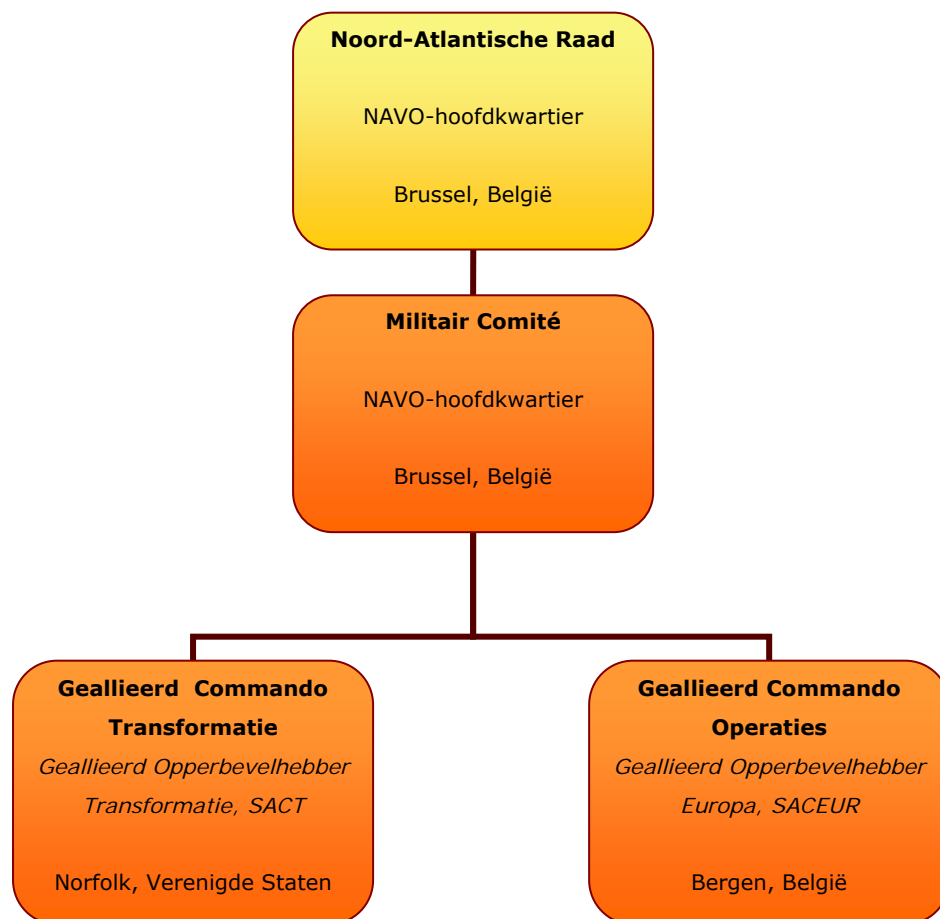
Zittend de twee opperbevelhebbers van de NAVO: de Amerikaanse generaal James Jones, (voormalig) SACEUR (links) en Lance Smith, SACT (rechts) Bron: www.nato.int/multi/photos/2005/m051115e.htm

In de Verenigde Staten zetelt sinds 2002 het zogenaamde **Allied Command Transformation** (**Geallieerd Commando Transformatie**, ACT), dat ook geleid wordt door een Amerikaan (Supreme Allied Commander Transformation, Geallieerd Opperbevelhebber Transformatie, SACT). Dit hoofdkwartier begeleidt alle veranderingen die bij de NAVO gaande zijn. Ook zorgt het ervoor dat de troepen van de verschillende lidstaten in staat zijn goed samen te werken ('**interoperabiliteit**').

Vragen

1. De naam SACEUR verwijst nog naar de oorspronkelijke structuur van de NAVO. Ga na hoe de twee strategische commandanten toen heetten. Wat waren hun taken? Waarom is dit veranderd?
2. Waarom zijn de NAVO-opperbevelhebbers (de SACEUR en de SACT), geen Europeanen?
3. De plaatsvervangende SACEUR speelt ook een rol bij de Europese Unie. Zoek uit welke rol dit is.

Organogram van de NAVO

Vraag

Hoe zou het organogram van de NAVO eruit zien als het een supranationale organisatie zou zijn?

V. De nieuwe NAVO

Het einde van de Koude Oorlog

De omwentelingen in Oost-Europa in 1989 luidden het einde van de **Koude Oorlog** in. Decennialang hadden Oost en West tegenover elkaar gestaan en dreigde het op sommige momenten tot een gewapend treffen te komen. De landen van Centraal- en Oost-Europa (ook wel de Oostbloklanden genoemd) waren sinds 1955 lid van het **Warschaupact**, de communistische tegenhanger

Vlag van de Sovjetunie

Bron: flagspot.net/flags/su.html

van de NAVO. In de praktijk was het Warschaupact een machtsmiddel van de Sovjetunie, die de landen van Oost-Europa stevig in haar greep had. Contact van de Oostbloklanden met het Westen werd door Moskou zo veel mogelijk ontmoedigd.

Eind jaren tachtig kwam daar verandering in. **Michael Gorbatsjov**, de leider van de Sovjetunie sinds 1985, knoopte relaties aan met het Westen. Hij gaf de Centraal- en Oost-Europese landen meer vrijheid om kritiek te uiten op de regeringen in hun land. Daar werd dankbaar gebruik van gemaakt.

In **Polen** werd de tot dan toe verboden vakbond Solidarnosc (Solidariteit) in april 1988 gelegaliseerd na massale stakingen. Bij de verkiezingen in juni won de vakbond bijna alle zetels van het Poolse parlement. Overal in het **Oostblok** ontstonden betogingen en opstanden tegen de regeringen. Deze vroegen de Sovjetunie om hulp, maar Gorbatsjov weigerde in te grijpen.

Betogers in Tsjecho-Slowakije

Bron: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/523146.stm>

Uiteindelijk moesten de communistische leiders aftreden en werden geleidelijk de **democratie en de vrije markteconomie** ingevoerd. Opvallend genoeg vond deze machtswisseling vrijwel overal geweldloos plaats. Symbolisch voor de ondergang van het communisme was de val van de **Berlijnse Muur** in november 1989. Op 3 oktober 1990 werden Oost- en West-Duitsland herenigd.

De val van de Berlijnse Muur: duizenden mensen klimmen over en op de muur en beginnen de muur te slopen. (Bron: wikipedia, creative commons licentie)

Vraag

Kies één van de volgende Oost-Europese landen uit en beschrijf in ongeveer 500-600 woorden hoe de omwenteling eind jaren '80 in dit land verliep.

- ✓ Oost-Duitsland
- ✓ Polen
- ✓ Tsjecho-Slowakije
- ✓ Hongarije
- ✓ Roemenië
- ✓ Bulgarije

Tijdens een top in Malta in december 1989 verklaarden Gorbatsjov en de Amerikaanse president George H.W. Bush dat de **Koude Oorlog ten einde** was. In juli 1991 werd het **Warschaupact opgeheven** en in december van dat jaar viel de **Sovjetunie** uiteen in **vijftien onafhankelijke staten** (het Gemeenebest van Onafhankelijke Staten, GOS). De tegenstelling tussen het Atlantisch bondgenootschap en het Warschaupact maakte plaats voor **samenwerking tussen Oost en West**. Deze ontspanning had zijn weerslag op de landen van Centraal- en Oost-Europa. Zij wilden zich met het Westen verbinden en wilden graag lid worden van de NAVO en van de EU.

Deze ontwikkelingen zorgden ervoor dat de veiligheidssituatie in Centraal- en Oost-Europa drastisch veranderde. De NAVO hoefde zich niet langer voor te bereiden op de mogelijkheid van een grootschalig conflict met het Warschaupact. Samenwerking met de voormalige tegenstander werd het nieuwe devies. Het was noodzakelijk dat de NAVO zich aanpaste aan de veranderende omstandigheden.

In de loop van de jaren negentig ontwikkelde zich een nieuwe taak voor de NAVO: het bevorderen van stabiliteit en democratie niet alleen binnen, maar ook buiten haar verdragsgrenzen ('**out of area**'). Om die reden werd de militaire strategie van de NAVO aangepast. Hoewel de verstandhouding met Rusland niet meer vijandig was, moest de NAVO bij het handhaven van het strategisch evenwicht in Europa nog wel rekening houden met het militair vermogen van dit land.

OVSE

In de jaren vijftig riep de Sovjetunie de andere Europese landen op om regelmatig overleg te houden voor een veilig en stabiel Europa. Door spanningen tussen Oost en West duurde het nog tot 1972 voordat de landen bijeen zouden komen. Dat jaar ontmoetten de vertegenwoordigers van 35 landen uit Europa en Noord-Amerika elkaar in Helsinki en Genève om te onderhandelen over de opzet en structuur van een Europese veiligheidsconferentie. Op 1 augustus 1975 ondertekenden zij in Helsinki de **Slotakte van de Conferentie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa** (CSVE). De bepalingen van deze Slotakte kunnen onderverdeeld worden in drie thema's: politiek-militaire zaken, economie en milieu, en mensenrechten. Het aantal landen dat deze **Helsinki-akkoorden** heeft ondertekend, is inmiddels gegroeid naar 56.

Vraag

Welke landen (56) zijn lid van de OVSE?

Tijdens de CVSE in november 1990 in Parijs werd het **CSE-verdrag** (Verdrag inzake Conventionele Strijdkrachten in Europa) ondertekend door de leden van de NAVO en het voormalige Warschaupact. Hierin werd afgesproken dat beide zijden hun conventionele (niet-nucleaire) strijdkrachten in Europa aanzienlijk zouden inkrimpen. Ook namen de leden van de Conferentie het Handvest van Parijs aan, waarin democratische beginselen en de bestaande grenzen werden erkend als de basis voor Europese samenwerking. In de loop van de jaren negentig werden nog andere verdragen gesloten over militaire ontwapening.

De CVSE kreeg geleidelijk aan meer structuur en bij een conferentie in Boedapest in 1994 besloot men tot de oprichting van een permanente organisatie, de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE). In 1996 hield de OVSE een conferentie in Lissabon, waar zij haar rol op alle drie de terreinen uitbreidde. De OVSE

werd slagvaardiger en verbeterde haar relatie met partners door het Handvest voor Europese Veiligheid (CES) dat bij een conferentie in 1999 in Istanboel werd aangenomen.

De vlag van de OVSE in verschillende talen

Bron: www.mosnews.com/files/7527/osce.jpg

Het hoofdkantoor van de OVSE is

gevestigd in Wenen. De belangrijkste organen zijn de OVSE-top, de Ministerraad en de Permanente Raad. De OVSE-top is een onregelmatig gehouden vergadering van de staatshoofden en regeringsleiders van de 55 OVSE-landen. De Ministerraad bestaat uit de ministers van Buitenlandse Zaken van de OVSE-lidstaten. Het dagelijks bestuur van de organisatie ligt in handen van de Permanente Raad, een groep van vaste vertegenwoordigers.

In tegenstelling tot de NAVO is de OVSE in de eerste plaats een **politieke** en geen militaire organisatie. De OVSE kan advies geven en bemiddelen in conflicten. Na afloop van een conflict verleent zij de hulp die nodig is voor de opbouw van de democratie, de rechtsstaat en de maatschappij (**civil society**). Haar besluiten zijn juridisch niet bindend, maar in de praktijk zullen landen een uitspraak volgen. De OVSE kan ook mensenrechtenexperts of verkiezingswaarnemers naar een land sturen of helpen bij de terugkeer van vluchtelingen

Vragen

1. De OVSE treedt regelmatig op bij conflictsituaties.
 - a. Wat is het meest recente conflict waarbij de OVSE is opgetreden?
 - b. Wat hebben zij toen gedaan? Deel de activiteiten in bij de drie werkerreinen van de OVSE.
2. Noem minimaal 3 verschillen tussen de OVSE en de NAVO.

Links:

- ✓ Website van de OVSE <http://www.osce.org/>
- ✓ Informatie over de samenwerking tussen de NAVO en de OVSE <http://www.nato.int/issues/nato-osce>

Partnerschappen

De oprichting van de Noord-Atlantische Samenwerkingsraad (NASR) in 1991 vormde een eerste stap in de samenwerking tussen Oost en West. Deze raad had als doelstelling de politieke samenwerking tussen de NAVO-lidstaten en de Oost-Europese landen te bevorderen. De deelnemende landen spraken in de raad over politieke en veiligheidszaken, en besloten tot verschillende activiteiten op het

terrein van wetenschappelijke samenwerking, onderwijs en milieuvraagstukken. In 1997 werd de NASR omgedoopt tot Euro-Atlantische Partnerschapsraad (EAPR).

In 1994 werd het **Partnerschap voor de Vrede** (PvV) opgericht. Het PvV dient vooral de militaire samenwerking tussen de NAVO en partnerlanden. Het richt zich op de ontwikkeling van de strijdkrachten van de partnerlanden zodat die beter kunnen samenwerken met die van de NAVO. Het bondgenootschap heeft verschillende samenwerkingsovereenkomsten afgesloten met individuele Europese landen, zodat men nauw en op specifieke problemen gericht kan samenwerken. Een belangrijk element van het partnerschap is de doelstelling de democratische controle op het leger te vergroten en de openbaarheid van defensiebegrotingen te bevorderen. Dit was voorheen vaak nog niet het geval in landen uit het voormalige Warschaupact. De deelnemende landen beschouwen het Partnerschap voor de Vrede steeds meer als aanloop naar een volwaardig NAVO-lidmaatschap.

Vraag:

Maak een overzicht van de landen die op dit moment deelnemen aan het Partnerschap voor de Vrede.

Regelmatig voeren de NAVO-lidstaten oefeningen uit met partnerlanden

Bron: www.nato.int/

Na het uiteenvallen van de Sovjetunie vreesde **Rusland** dat het zijn invloed in Midden- en Oost-Europa zou verliezen. Rusland keerde zich begin jaren '90 fel tegen een eventuele uitbreiding van de NAVO. Om tegemoet te komen aan de bezwaren van Rusland ging de NAVO een zogeheten '**tweesporenbeleid**' voeren. De **uitbreiding** van de NAVO moest vergezeld gaan van een verdieping van de relatie met Rusland. In mei 1997 werd de **NAVO-Rusland Raad** opgericht. Er werden mechanismen voor overleg, samenwerking en gemeenschappelijke besluitvorming vastgelegd. Bovendien verklaarde de NAVO

Vraag:

Wat voor partnerschap onderhoudt de NAVO tegenwoordig met Rusland? Welke beleidsterreinen komen hierin aan bod?

geen onverhoede stappen te zullen nemen. De verbeterde samenwerking tussen het bondgenootschap en Rusland kan

voor een groot deel toegeschreven worden aan de goede contacten tussen de toenmalige Amerikaanse president **Bill Clinton** en de Russische leider **Boris Jeltsin**.

Bill Clinton speelt saxofoon tijdens een bezoek aan Boris Jeltsin.

Bron: Amerikaanse overheid

Ook met **Oekraïne**, het grootste Oost-Europese land na Rusland, werd in 1997 een partnerschap gesloten. Hiermee werd de **NAVO-Oekraïne Commissie** opgericht. Oekraïne was de eerste voormalige Sovjetrepubliek die toetrad tot het Partnerschap voor de Vrede. De NAVO onderstreept door middel van het speciale partnerschap met Kiev het belang van een onafhankelijk, stabiel en democratisch Oekraïne voor de Europese veiligheid. Het steunt daarom de hervormingen in het land die nodig zijn om dit te bereiken. De NAVO werkt met Kiev samen op het gebied van veiligheid en defensiehervorming. Ook neemt Oekraïne deel aan NAVO-geleide operaties.

Vraag:

Eind 2004 was Oekraïne het toneel van een 'fluwelen revolutie'.

1. Wat gebeurde er precies en hoe beïnvloedde het de relatie met het Westen en de NAVO?
2. Hoe staat het er nu voor in Oekraïne? Hoe staat het land tegenover een toekomstig NAVO-lidmaatschap?

De NAVO-lidstaten beseffen dat hun veiligheid alleen gewaarborgd kan worden als ook landen uit de aan Europa grenzende regio's hierbij betrokken worden. Een belangrijke rol spelen **Noord-Afrika en het Midden-Oosten** hierin. Deze regio's kenmerken zich door allerlei factoren die instabiliteit bevorderen. De NAVO besloot in 1994 de landen in deze regio te betrekken bij veiligheidsvraagstukken die de Middellandse Zee-regio betreffen, ze te raadplegen en met ze samen te werken. Hiertoe richtte de NAVO in dat jaar de **Mediterrane Dialoog** op. Tijdens de Top in Istanboel in 2004 werd er besloten tot verdieping van deze dialoog door middel van het 'Samenwerkingsinitiatief van Istanboel' ('Istanbul Cooperation Initiative', ICI).

Vraag:

De Mediterrane dialoog.

1. Noem minimaal 2 factoren die de instabiliteit in Noord-Afrika en het Midden-Oosten bevorderen.
2. Welke landen uit deze regio nemen deel aan de Mediterrane Dialoog?

Een NAVO-militair schudt de hand van een Pakistaanse jongen.

De NAVO voerde een humanitaire missie uit na de aardbeving in Kashmir (2005).

Bron: www.nato.int/shape/graphics/2005/12/16/051216a.htm

Uitbreiding

Begin jaren '90 gaf een aantal Midden- en Oost-Europese landen aan dat het lid wilde worden van de NAVO. Volgens **Artikel 10** van het Noord-Atlantisch Verdrag kan elk land toetreden dat kan bijdragen aan de veiligheid van het Noord-Atlantisch gebied. De NAVO is sinds haar oprichting verschillende keren uitgebreid met nieuwe lidstaten.

1949 oprichters NAVO: België, Canada, Denemarken, Groot-Brittannië, Italië, Luxemburg, Nederland, Noorwegen, Portugal, de Verenigde Staten en IJsland

1952 Griekenland en Turkije

1955 West-Duitsland

1982 Spanje

1999 Hongarije, Polen, Tsjechië

2004 Bulgarije, Estland, Letland, Litouwen, Roemenië, Slovenië en Slowakije

Na de uitbreiding van de NAVO in 1999 vonden de lidstaten dat het lidmaatschap van het bondgenootschap open zou moeten blijven staan voor landen die een bijdrage zouden kunnen leveren aan de Euro-Atlantische stabiliteit en veiligheid. Het **Lidmaatschap-actieplan** ('Membership Action Plan', MAP) was een programma voor aspirant-leden, waarmee geprobeerd werd het proces naar een volwaardig lidmaatschap zo voorspoedig mogelijk te laten verlopen. Het plan

bestond voornamelijk uit militaire hervormingen die potentiële leden zouden moeten doorvoeren om hun kans op lidmaatschap te vergroten. Het actieplan was beschikbaar voor de partners van de NAVO die zich als kandidaat-lid hadden opgegeven. Tijdens de Top in Istanboel in 2004 werd bepaald dat de onderhandelingen met de drie leden van het MAP, Albanië, Macedonië en Kroatië, zouden worden voortgezet, zodat deze landen zo snel mogelijk volwaardig lid van de NAVO zouden kunnen worden. Tijdens de NAVO-top in Riga (november 2006) is bepaald dat deze landen waarschijnlijk vanaf 2008 volwaardig lid mogen worden.

Vragen:

1. Met het uiteenvallen van de Sovjetunie verdween een van de bestaansredenen voor de NAVO. Heeft het bondgenootschap nog bestaansrecht volgens jou? Waarom wel / niet?
2. Vind jij dat de NAVO nog verder uitgebreid moet worden? Zo ja, welke landen zouden volgens jou dan toe moeten treden? En waarom?

Nieuwe taken

De aanslagen op de Verenigde Staten van 11 september 2001 veranderden het internationale toneel opnieuw. Ze confronteerden de wereld met een grootschalige vorm van **terrorisme** ('catastrofaal terrorisme'). De daders waren er niet zozeer op uit om een specifiek doel te bereiken, zoals vrijlating van gevangenen, maar om zoveel mogelijk slachtoffers te maken. Deze vorm vereiste dan ook een totaal andere aanpak. De NAVO is als organisatie betrokken bij de door de Verenigde Staten verklaarde **strijd tegen het terrorisme** [zie

hfst. 6, operatie in Afghanistan].

De aanslagen op het World Trade Center, New York, 11 september 2001

Bron: www.september11news.com/AttackImages.htm

De NAVO-topconferenties na de Koude Oorlog

Voor de dagelijkse gang van zaken bij de NAVO worden de lidstaten vertegenwoordigd door hun ambassadeurs in de Noord-Atlantische Raad. Beslissingen die betrekking hebben op het functioneren en de toekomst van de organisatie en te maken hebben met de lange termijnstrategie, worden echter genomen op het hoogste niveau. Hiervoor komen de staatshoofden en regeringsleiders van alle lidstaten in principe éénmaal per jaar bijeen voor een topconferentie.

Hieronder vind je de belangrijkste besluiten die zijn genomen tijdens de topconferenties van de NAVO-leiders sinds het einde van de Koude Oorlog overzichtelijk op een rij.

1991 Rome

Bron: www.nato.int ref. 13445/6

- ✓ Blijvend belang van de NAVO als transatlantisch samenwerkingsverband en gemeenschappelijke verdedigingsorganisatie bevestigd
- ✓ Als taak gaat ook gelden het bevorderen van stabiliteit en veiligheid buiten de NAVO verdragsgrenzen ('**out of area**' [zie hfdst 5 einde van de koude oorlog])
- ✓ Militaire strategie aangepast: niet langer voorbereiden op grootschalig militair treffen met Warschaupact, maar op (de gevolgen van) regionale conflicten

1994 Brussel

- ✓ West-Europese Unie (WEU) aangewezen als Europese pijler van de NAVO
- ✓ **Partnerschap voor de Vrede (PvV)** [zie hfst. 5, partnerschappen] opgericht: initiatief voor versterking van de samenwerking met Oost-Europa

1996 Berlijn

- ✓ Europese Veiligheids- en Defensie Identiteit (EVDI) binnen de NAVO in het leven geroepen

1997 Madrid

- ✓ Tsjechië, Polen en Hongarije, uitgenodigd om in 1999 toe te treden tot NAVO
- ✓ Mediterrane Samenwerkingsgroep (MSG) opgericht, verantwoordelijk voor de ontwikkeling van de **Mediterrane Dialoog** [zie hfst.5, partnerschappen]

1999 Washington

- ✓ Top ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van de NAVO
- ✓ Crisis in **Kosovo** [zie hfst. 6, Oorlog in voormalig Joegoslavië]: militaire en economische druk op de

Servische president Milosevic opgevoerd

- ✓ **Lidmaatschap-actieplan** [zie hfst. 5, uitbreiding] (MAP) opgezet voor toekomstige lidstaten
- ✓ Lancering van het **Defence Capabilities Initiative** (DCI): initiatief om bondgenootschap ervan te verzekeren dat het voldoende is uitgerust met conventionele (niet-nucleaire) militaire middelen. De verschillende nationale legers moeten op dezelfde golflengte zitten om gezamenlijk missies uit te kunnen voeren. Vooral de defensiecapaciteiten van de Europese lidstaten moeten verbeterd worden
- ✓ Relaties met Partners voor de Vrede en Mediterrane landen verstevigd
- ✓ Polen, Hongarije en Tsjechië treden toe
- ✓ Samenwerking NAVO-EU: tegenstand van Turkije om de Europese Unie toegang te geven tot NAVO-middelen vertraagde het samenwerkingsproces tussen beide organisaties. (Turkije is lid van de NAVO maar niet van de EU. In 2002 kwamen beide organisaties tot overeenstemming, de zogenaamde 'Berlijn plus'-overeenkomst: de EU zou bij militaire missies gebruik mogen maken van NAVO-middelen)
- ✓ Belang van goede betrekkingen met **Rusland** [zie hfst. 5, partnerschappen] en **Oekraïne** [zie hfst. 5, partnerschappen] onderstreept: met beide landen waren hierover al in 1997 akkoorden getekend
- ✓ Gesproken over gevaar van **massavernietigingswapens** [zie kader, hfst. 6]
- ✓ Onderstreept dat taken van het bondgenootschap niet ophouden bij bescherming van het bondgenootschapelijke grondgebied, maar dat de NAVO ook moet kunnen optreden buiten de verdragsgrenzen en gevaren als terrorisme, georganiseerde misdaad en de verstoring van de toevoer van belangrijke hulpbronnen moet kunnen aanpakken
- ✓ Belang van de NAVO bij crisisbeheersing en vredeshandhaving onderstreept

*De Amerikaanse president Bill Clinton schudt handen met Viktor Orbán, de minister-president van Hongarije (1999)
Bron: www.nato.int*

- ✓ De belangrijkste taken van de NAVO werden omschreven:
 1. Collectieve verdediging van het bondgenootschappelijk grondgebied;
 2. Zorgen voor de veiligheid en stabiliteit van Europa en Noord-Amerika;
 3. Het vormen van een platform (forum) voor transatlantisch overleg;
 4. Bereidheid bij te dragen aan conflictpreventie en crisisbeheersing;
 5. Bevorderen van samenwerking (door middel van partnerschappen) in Europa en Noord-Amerika (de 'Euro-Atlantische regio').

2002 Praag

- ✓ Top in het kader van **strijd tegen het terrorisme** [zie hfst. 6, Oorlog tegen het terrorisme]
- ✓ De oprichting van de NATO Response Force (NRF): snel inzetbare militaire eenheid van ruim 20.000 man die binnen 5 tot 30 dagen ingezet zou kunnen worden voor zware gevechtstaken buiten het NAVO-grondgebied.
- ✓ Prague Capabilities Commitments: afspraken tussen lidstaten om verschillende belangrijke militaire tekortkomingen weg te werken. Verschillende Europese lidstaten dienden hun defensiebudgetten te verhogen
- ✓ De invoering van een nieuwe militaire commandostructuur [link naar hfst. 4, de militaire structuur]
- ✓ De uitbreiding van het aantal lidstaten: zeven MAP-leden werden uitgenodigd om in 2004 toe te treden tot de NAVO

2004 Istanboel

- ✓ Stabilisatiemissie in **Afghanistan** [zie hfst. 6, Oorlog tegen het terrorisme]: uitbreiding **International Security Assistance Force** [zie hfst. 6, Oorlog tegen het terrorisme] (ISAF): meer Provinciale Reconstructie Teams (PRT's) om de regering te helpen bij de wederopbouw van het land en een goed verloop van de aanstaande presidentsverkiezingen
- ✓ Besloten dat de vredesmissie van de NAVO in **Bosnië** [zie hfst. 6, Oorlog in voormalig Joegoslavië] overgedragen zou worden aan de Europese Unie. SFOR (NAVO) zou worden beëindigd, ALTHEA (EU) zou de missie gaan uitvoeren. De

NAVO zal kleine reserve-eenheid in Bosnië houden voor noodgevallen

- ✓ **Kwestie-Irak** [zie hfst. 6: Oorlog in Irak] verdeeldheid over een rol voor de NAVO: VS wilden snel NAVO-betrokkenheid door middel van het sturen van trainers om Iraakse leger en politie op te leiden. Frankrijk was tegen, omdat NAVO-militairen even vijandig bejegend zouden worden als Amerikaanse, maar ook omdat het zou lijken dat Frankrijk e.a. de oorlog in Irak met terugwerkende kracht goedkeurden. Compromis werd bereikt: sommige lidstaten besloten training buiten Irak te doen, anderen in Irak zelf of in eigen land. Team onder leiding van Nederlandse generaal Hilderink naar Bagdad gestuurd om training voor te bereiden van 200.000 man politie, nationale garde en leger
- ✓ Onderhandelingen met MAP-leden Albanië, Macedonië en Kroatië worden voortgezet met het oog op hun toekomstig lidmaatschap van de NAVO.
- ✓ Mediterrane Dialoog uitgebreid met enkele landen
- ✓ Contacten met Kaukasus en Centraal-Azië geïntensiveerd, evenals met Rusland en Oekraïne
- ✓ Voornemen uitgesproken om in 2008 Albanië, Macedonië en Kroatië uit te nodigen lid te worden.
- ✓ Partnerschap voor Vrede aangeboden aan Servië, Bosnië-Herzegovina en Montenegro.
- ✓ NATO Response Force vanaf 2007 operationeel

2006 Riga

Vraag:

Zoek op wat crisisbeheersing is, en wat het verschil met conflictpreventie en met vredeshandhaving is.

VI. Operaties

Oorlog in voormalig Joegoslavië

Operatie "Deny flight"

In de periode van 1991 tot 1995 ging het voormalige Joegoslavië gebukt onder een bloedige burgeroorlog. Onder toezicht van de Verenigde Naties besloot de NAVO om een operatie te beginnen om het grove geweld op de Balkan een halt toe te roepen. De missie 'Deny Flight' werd de **eerste militaire operatie** die het bondgenootschap ooit ondernam. 'Deny Flight' begon in 1993, met als doel ervoor te zorgen dat de conflictpartijen het vliegverbod boven Bosnië-Herzegovina (de 'No-Fly Zone') niet schonden. Bovendien zouden NAVO-jachtvliegtuigen luchtsteun moeten leveren aan de VN-troepen op de grond die de 'Safe Areas', specifiek aangewezen veilige gebieden, dienden te beschermen.

Eén van die 'Safe Areas' was **Srebrenica**, een stadje in Bosnië waarvan de inwoners Bosnische moslims waren, midden in een gebied dat helemaal door Serviërs was veroverd. Nederlandse 'blauwhelmen', militairen onder VN-commando, moesten de bewoners beschermen. Toen de Serviërs de stad in 1995 aanvielen, bleek dat de Nederlanders helemaal niet bestand waren tegen de zwaarbewapende Servische troepen. Bovendien rekenden de blauwhelmen op NAVO-luchtsteun van Franse jachtvliegtuigen, maar die kwam niet. Achteraf bleek dat de afspraken voor deze luchtsteun niet bij alle deelnemers duidelijk waren. De soldaten konden uiteindelijk niet anders dan zich overgeven, waarna ongeveer achtduizend Bosnische mannen en jongens werden vermoord door de Serviërs.

Vraag:

Hoe werd er in Nederland gereageerd op het drama in Srebrenica? Wat deed de Tweede Kamer?

Operatie 'Deny Flight' was dus geen succes, maar ze vormde wel in verschillende opzichten een mijlpaal voor de NAVO. Niet alleen was dit de eerste missie ooit voor de alliantie, maar zij voerde ook haar eerste gevechtshandeling in haar geschiedenis uit: op 28 februari 1994 schoten NAVO-vliegtuigen vier Servische toestellen neer.

IFOR en SFOR

Toen het vredesakkoord voor Bosnië in 1995 werd ondertekend (de **Dayton-akkoorden**), gaf de VN-veiligheidsraad een mandaat aan de NAVO om zorg te dragen voor de militaire aspecten die de ondertekening met zich meebracht. De Implementation Force (**IFOR**) zag het levenslicht. IFOR had onder andere als taak

Vragen:

1. Zoek uit hoe de VN-operatie in voormalig Joegoslavië heette voordat de Dayton-akkoorden werden gesloten.
2. Wat betekent 'een mandaat verlenen'?

om net als operatie 'Deny Flight' het luchtruim boven Bosnië te controleren. Maar IFOR deed veel meer dan alleen dat: maar liefst 60.000 grondtroepen uit een groot aantal landen werden ingezet om de orde te bewaken in het land. In tegenstelling tot de eerdere VN-operatie kregen de militairen van IFOR **toestemming om geweld te gebruiken** wanneer zij werden bedreigd. De VN-militairen konden alleen de vrede handhaven, maar de NAVO-troepen mochten

vrede met harde hand afdwingen.

IFOR-materieel in voormalig Joegoslavië (Bron:www.nato.int)

Het was de taak van de NAVO-troepenmacht om een veilige omgeving te

creëren, zodat de wederopbouw en politieke hervormingen zonder bedreigingen door konden gaan. De militairen werkten om die reden nauw samen met de civiele medewerkers van onder andere de VN en de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (**OVSE** [zie hfst. 5, kader]). Zij hielpen bij herstelwerkzaamheden aan wegen en bruggen, het verwijderen van mijnen, het aanleggen van water- en gasleidingen, het bouwen van scholen en ziekenhuizen, en het vreedzaam laten verlopen van de verkiezingen.

Na de verkiezingen in september 1996 kwam het mandaat van IFOR ten einde, maar Bosnië was nog lang niet in staat om in zijn eigen veiligheid te voorzien.

Opnieuw onder een VN-mandaat besloten de NAVO-lidstaten daarom een vervolgooperatie in het leven te roepen, die de naam Stabilisation Force (**SFOR**) kreeg. De operatie startte op de dag waarop het mandaat van IFOR afliep (20 december 1996). Ook deze missie kreeg een krachtig mandaat, waarbij militairen de vrede met harde hand mochten afdwingen. Het aantal troepen werd gehalveerd tot ruim 30.000. De betrokkenheid van het bondgenootschap in de Balkan werd een lange termijnproject: pas eind 2004 droeg de NAVO het bevel van de missie over aan de Europese Unie (**ALTHEA**).

Kosovo

In het communistische Joegoslavië kende de Servische provincie **Kosovo** vérgaand zelfbestuur. Toen de nationalist **Slobodan Milosevic** in 1989 president van Servië werd, veranderde die situatie echter drastisch. Zoals voor veel van zijn landgenoten, was Kosovo voor Milosevic een zeer gevoelig gebied, waar de Serviërs in 1389 een vernietigende nederlaag hadden geleden tegen het

Turkse leger. Hij bracht de provincie onder direct gezag van Belgrado. Deze stap was echter allesbehalve populair bij de plaatselijke bevolking, die grotendeels Albanees en islamitisch is en niet Servisch. Radicale Albanezen richtten in 1996 het Kosovaars bevrijdingsleger UÇK op, dat een gewapende strijd begon voor onafhankelijkheid. Die strijd escaleerde in 1998 tot een bloedig treffen met de Servische politie en leger. Milosevic stuurde een flink aantal zwaarbewapende legereenheden het gebied in. In de gevechten kwamen duizenden Albanezen om en moesten honderdduizenden vluchten uit hun huizen. Etnische Albanezen werden in groten getale vermoord door Servische militairen. Een humanitaire ramp voltrok zich in Kosovo.

Het Westen vond dat het niet langs de zijlijn kon blijven toekijken. Het stelde Milosevic een ultimatum: hij moest zijn offensief stoppen en overleg gaan voeren over de toekomst van Kosovo, of zijn daden zouden vérgaande gevolgen krijgen. In eerste instantie leek de Westerse dreiging effect te hebben, maar begin '99 voerde Milosevic zijn offensief in de provincie weer op. Kort daarvoor waren onderhandelingen onder Frans-Britse leiding in Rambouillet mislukt. De bedoeling was om Kosovo een zekere autonomie binnen Servië te geven en een internationale vredesmacht onder leiding van de NAVO te stationeren in het gebied. Ook NAVO-topfunctionarissen onderhandelden hierover met president Milosevic. De Servische president accepteerde het voorstel echter niet. Toen was

Bomaanvallen op Belgrado

Bron: www.nrc.nl/W2/Lab/Kosovo/conflict.html

voor de NAVO-lidstaten de maat vol. Op 23 maart 1999 begon de NAVO met luchtaanvallen op Servië om de humanitaire catastrofe een halt toe te roepen en een duurzame oplossing te forceren voor Kosovo. De NAVO-operatie werd '**Operation Allied Force**' genoemd.

Het conflict waarin de NAVO betrokken raakte, was in een aantal opzichten een opmerkelijk geval. Ten eerste werd er ingegrepen in een **soeverein land** [zie kader Staatssoevereiniteit en humanitaire interventie]. Ten tweede viel dit land buiten het NAVO-grondgebied ('**out of area**'). Daarnaast was het opmerkelijk dat de NAVO optrad zonder mandaat van de Veiligheidsraad van de **Verenigde Naties** [zie kader De Verenigde Naties]. China en Rusland zouden waarschijnlijk hun veto hebben uitgesproken in de Veiligheidsraad tegen een eventuele interventie in Kosovo. Zij waren van mening dat het de NAVO niet was toegestaan in te grijpen in de **binnenlandse aangelegenheden** van een ander land. China stond ook afwijzend tegenover de interventie omdat het zelf te kampen had met afscheidingsbewegingen (de Republiek Taiwan wordt door China als een 'afvallige provincie' beschouwd) en vreesde wellicht dat een Chinese militaire invasie van Taiwan door Amerika en zijn bondgenoten hetzelfde

opgevat zou worden als het Servische optreden in Kosovo. Rusland vond dat het buiten de Europese politieke besluitvorming werd gehouden, beschouwde Servië bovendien als een trouwe historische bondgenoot, en was daarom ook tegen een interventie in Kosovo.

Toen de NAVO van start ging met het offensief tegen de Servische troepen in Kosovo, verslechterden de verhoudingen met Rusland en China dan ook al gauw. China eiste na het begin van de luchtacties de onmiddellijke beëindiging van de bombardementen. De anti-NAVO houding van China kreeg een krachtige impuls toen begin mei 1999 de Chinese ambassade in Belgrado geraakt werd tijdens een NAVO-bombardement en er enkele doden vielen. De NAVO verklaarde dat het een ongeluk was geweest. De Russen riepen ondertussen hun vertegenwoordiger bij de NAVO terug. Ook moest de NAVO-gezant in Moskou het land verlaten. De radicale houding van de Russen maakte echter geleidelijk

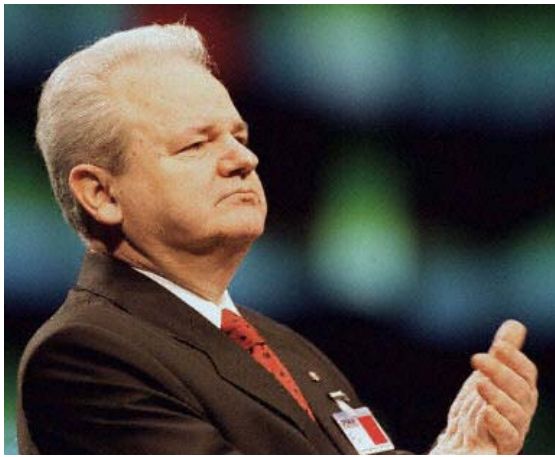

plaats voor een bemiddelende rol. Tijdens spoedberaad in Bonn op 6 mei 1999 werden de zeven rijkste industrielanden en Rusland (**de G8**) het eens over de hoofdlijnen voor een oplossing voor 'Kosovo'.

Protest tegen het NAVO-bombardement op de Chinese ambassade in Belgrado Bron: www.nato.int

Hoewel de NAVO-lidstaten eensgezind waren over **Operation Allied Force**, was er verdeeldheid over de te bombarderen doelen. Toen de Servische troepen meer weerstand boden dan verwacht, ontstond er verdeeldheid tussen de lidstaten of er grondtroepen ingezet zouden moeten worden om de Serviërs te dwingen Kosovo te verlaten. Terwijl bijvoorbeeld Groot-Brittannië vóór inzet van grondtroepen was, zette onder andere Frankrijk hier grote vraagtekens bij. Tijdens de Top in Washington werd besloten de luchtaanvallen te intensiveren. Het bleek uiteindelijk dat de bombardementen op de Servische luchtafweersystemen en de Servische troepen in Kosovo voldoende waren om Belgrado tot overgave te dwingen.

De crisis toonde echter wel de beperkingen van de gevoerde strategie. Er werd gehoopt dat bombardementen al snel voldoende zouden zijn om Milosevic op de knieën te krijgen, maar dit bleek in eerste instantie niet het geval. De luchtaanvallen hadden minder snel effect dan werd verwacht, waardoor de druk om grondtroepen in te zetten groter werd. Zo ontbrak onder de Amerikaanse bevolking steun om Amerikaanse soldaten te laten sneuvelen in een oorlog die volgens sommigen Amerika niet aanging. Er zou pas een einde komen aan de luchtbombardementen als Milosevic aan vijf eisen voldeed. Deze eisen waren:

1. *Stopzetting van het geweld*
2. *Servische troepen terugtrekken uit Kosovo*
3. *Veilige terugkeer van de vluchtelingen*
4. *Stationering van een internationale vredesmacht onder NAVO-leiding*
5. *Een politieke oplossing voor Kosovo*

Op 3 juni 1999 accepteerde Belgrado het vredesplan van de internationale gemeenschap. De luchtaanvallen werden op 10 juni opgeschort nadat Servische troepen waren begonnen met hun aftocht. In de Veiligheidsraad werd een resolutie aangenomen die toestemming gaf voor de stationering van een **vredesmacht in Kosovo**.

De gevolgen van de Kosovo-oorlog waren zowel op economisch als op politiek vlak enorm. De omringende landen werden geconfronteerd met een toestroom van honderdduizenden vluchtelingen die op de vlucht waren voor de Servische troepen. De NAVO zette een troepenmacht van ongeveer 10.000 militairen in om opvang van de vluchtelingen te begeleiden. De meeste vluchtelingen werden opgevangen in kampen in de buurlanden **Macedonië** en **Albanië**.

Het Joegoslavië-tribunaal

Al tijdens de oorlog in het voormalige Joegoslavië werd, in mei 1993, door de VN-veiligheidsraad besloten een **tribunaal** (tijdelijke rechtbank) in te stellen die de verdachten van oorlogsmisdaden uit Joegoslavië zou moeten vervolgen.

Het Joegoslavië-tribunaal (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, ICTY) werd gevestigd in Den Haag en kreeg van de Veiligheidsraad de opdracht schendingen van mensenrechten, volkerenmoord en misdaden tegen de menselijkheid in het voormalige Joegoslavië te onderzoeken. Vervolgens zouden de vermeende daders berecht dienen te worden. In 2010 hoopt het Tribunaal alle rechtszaken te hebben afgesloten.

Anders dan het al sinds 1946 bestaande **Internationale Gerechtshof** van de VN, dat zich richt op juridische kwesties tussen **staten**, is het **Joegoslavië-tribunaal** opgericht om juist **individuen** te berechten die verantwoordelijk zijn voor de misdaden in Joegoslavië. Het verschijnsel van oorlogstribunalen en het veroordelen van oorlogsmisdadigers was niet nieuw. Ook na de Tweede Wereldoorlog werden meerdere Duitse en Japanse oorlogsmisdadigers in een tribunaal veroordeeld door buitenlandse rechters. Ook na de burgeroorlog in Rwanda in 1994. werd door de Verenigde Naties een internationaal tribunaal in het leven geroepen

Door de openbaar aanklagers van het Joegoslavië-tribunaal (vanaf 1999 is de Zwitserse **Carla del Ponte** hoofdaanklager (zie foto links, bron: www.wikipedia.nl)) zijn vanaf 1993 al tientallen verdachte oorlogsmisdadigers voorgeleid. Na toetsing met het internationaal humanitair recht (mensenrechten) zijn al verschillende Servische, Bosnische en Kroatische leiders door de rechters in Den Haag veroordeeld tot langdurige gevangenisstraffen. Voor het eerst in de geschiedenis van het internationale recht werd zelfs een aanklacht ingediend tegen een **voormalig staatshoofd**. De vroegere Servische president, **Slobodan Milošević**, stond vanaf 2002 voor het Tribunaal terecht wegens de verdenking van het plegen van oorlogsmisdaden in Bosnië-Herzegovina en Kosovo. Hoewel Milošević het Tribunaal niet erkende en het hof een 'illegaal verzinsel van het Westen' noemde, was zijn uitlevering aan het Tribunaal van grote symbolische waarde. Voortaan zouden politieke leiders niet langer kunnen leunen op de nationale **soevereiniteit** [zie kader 'staatssoevereiniteit en humanitaire interventie'] van hun land en de onschendbaarheid van hun functie. Zijn vroegtijdige overlijden in maart 2006 voorkwam een definitieve uitspraak van de rechters.

Ondanks deze successen is er ook veel internationale **kritiek** geweest op het functioneren van het Joegoslavië-tribunaal. Het Tribunaal kreeg van diverse media kritiek op het trage verloop van de strafprocessen. Ook kreeg het Tribunaal van vooral Servische zijde het verwijt dat zij hoofdzakelijk Servische militairen en politici zou veroordelen, en in mindere mate Bosnische en Kroatische leiders. Een ander probleem voor het Tribunaal was de Servische onmacht of onwil om Radovan Karadžić en Ratko Mladić, de Servische hoofdrolspelers in de oorlog in Bosnië-Herzegovina, uit te leveren aan het Tribunaal. Arrestatie en berechting van deze twee Bosnische Serviërs blijft dan ook hoog op de agenda staan van het Joegoslavië-tribunaal.

In de toekomst zullen oorlogsmisdadigers niet langer berecht hoeven te worden door speciaal opgerichte tribunalen zoals het Joegoslavië-tribunaal. In 2002 is er namelijk door de internationale gemeenschap het **Internationale Strafhof** (International Criminal Court, ICC) opgericht. Dit hof is permanent en is net als het Joegoslavië-tribunaal gevestigd in Den Haag. In maart 2006 werden de eerste verdachten (van oorlogsmisdaden in de burgeroorlog in Oeganda) bij het Internationale Strafhof voorgeleid.

Vragen:

1. Zouden staatshoofden wel of niet onschendbaar moeten zijn volgens jou? Licht je mening toe.
2. Carla del Ponte zei eens "Ik ben een kat voor het muizenhol: eens komen ze eruit en dan grijp ik ze". Wat zou ze hiermee bedoelen?
3. Niet ieder land erkent het Internationale Strafhof. De Verenigde Staten is hier het grootste voorbeeld van.
 - a. Zoek uit waarom de Verenigde Staten dit Strafhof niet erkent.
 - b. Wat betekent het in de praktijk dat de Verenigde Staten dit Strafhof niet erkent?

Links

Website van het Joegoslavië-tribunaal <http://www.un.org/icty/>
Website van het Internationale Strafhof <http://www.icc-cpi.int/>

Staatssoevereiniteit en humanitaire interventie

Wanneer een land de rechten van de mens op grove wijze schendt, zou de 'internationale gemeenschap' kunnen overwegen om militair in te grijpen, ofwel te interveniëren. De oorlog in Kosovo van 1999 is een goed voorbeeld van zo'n **humanitaire interventie**.

Herhaalde pogingen van de internationale gemeenschap om de Servische president Slobodan Milosevic op diplomatieke wijze zover te krijgen een einde te maken aan de mensenrechtenschendingen jegens de Albanese Kosovaren, waren al mislukt. Milosevic stelde het geduld van regeringsleiders overal ter wereld op de proef, tot op het punt waarop voor de NAVO-lidstaten de maat vol was. Op 23 maart 1999 begon de NAVO een luchtoffensief tegen de regering in Belgrado om haar tot overgave te dwingen. Toen Milosevic uiteindelijk instemde met het terugtrekken van al zijn troepen uit Kosovo, hadden de bombardementen al tweeënhalve maand aangehouden.

Humanitaire interventies lijken een goed middel om overal ter wereld een einde te maken aan humanitaire catastrofes en terreurregimes als dat van Milosevic. Ze hebben echter wel één groot nadeel, namelijk dat ze **in strijd zijn met het internationaal recht** (ook wel het volkenrecht genoemd).

In **1648** werd de **Vrede van Westfalen** getekend, die een einde moest maken aan oorlogen overal in Europa. In de verschillende verdragen die de Westfaalse Vrede omvat, werd voor het eerst het begrip '**staatssoevereiniteit**' omschreven. Staatssoevereiniteit betekent: het exclusieve recht van de staat om de macht uit te oefenen over een gebied en diens

bevolking. Dat wil dus zeggen dat een staat het recht heeft om binnen zijn landsgrenzen zijn eigen zaken te regelen **zonder inmenging van buitenaf**.

Het jaar 1648 was een mijlpaal voor de internationale politiek. Het Westfaalse systeem van soevereine staten dat in dat jaar werd geschapen, bestaat in beginsel tot op de dag van vandaag. Ook in het **Handvest van de Verenigde Naties** [zie hfst. 3, kader De

Verenigde Naties] staat geschreven dat alle staten het recht hebben op zelfbeschikking. Wat er binnen hun grenzen gebeurt, is de verantwoordelijkheid van hun leiders, niet die van welke andere staat of welk internationaal orgaan dan ook. Soevereiniteit garandeert de onafhankelijkheid en dus ook het bestaansrecht van staten.

Dit soevereiniteitsbeginsel was lange tijd heilig, maar is vandaag de dag langzaam aan het afbrokkelen. Toen de NAVO de oorlog verklaarde aan Milosevic in 1999, deed het dat immers omdat binnen Servië de mensenrechten werden geschonden. Volgens het VN-handvest mogen staten andere staten enkel aanvallen uit zelfverdediging, of wanneer de internationale vrede en veiligheid op het spel staan. De instantie die moet oordelen of een beoogde interventie legitiem is, dat wil zeggen in overeenstemming met het internationaal recht, is de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties. Van beide uitzonderingen leek bij de Kosovo-oorlog echter geen sprake.

Wanneer er geen sprake is van één van beide situaties, is een humanitaire interventie dus **'illegaal'**. Als de Veiligheidsraad tóch zou instemmen met militair ingrijpen, dan is de actie alsnog in overeenstemming met het internationale recht. Het Handvest heeft namelijk aan de Veiligheidsraad de bevoegdheid gegeven om hierover te beslissen. De Kosovo-oorlog kreeg echter geen mandaat van de Raad. De NAVO is dus zonder de goedkeuring van de VN een interventie begonnen in Kosovo. In dit geval hebben zij dus de ernst van de mensenrechtenschendingen door de Serviërs zwaarder laten wegen dan het beginsel van staatssoevereiniteit en het internationale recht. Wellicht hebben zij daarmee een voorbeeld geschapen voor de toekomst.

Opdracht:

Lees onderstaande artikelen op internet:

- B. Tromp, Oorlog of humanitaire interventie?,
www.denhaag.pvda.nl/oud/tromp/2004/oorhum.htm
- Th.A. van Baarda, Een wolf in schaapskleren. Het zelfbeschikkingsrecht van volkeren, www.thijmgenootschap.nl/NieuweBestanden/Baarda.doc

Vorm twee groepjes mensen die elk argumenten gaan uitwerken: het eerste groepje is vóór humanitaire interventie en het tweede tegen. Ga met elkaar in discussie en stel samen een lijst op met alle voors en tegens. Welke argumenten wegen volgens jullie het zwaarst?

Oorlog tegen het terrorisme

11 september en daarna

Op 11 september 2001 boorden twee passagiersvliegtuigen zich in het World Trade Center in New York en stortte er een neer op het Pentagon (het Amerikaanse Ministerie van Defensie) in Washington. Een vierde vliegtuig stortte neer in de buurt van de stad Pittsburgh, Pennsylvania. Bij de aanslagen, uitgevoerd door 19 kapers, kwamen drieduizend mensen om het leven. De ingrijpende gebeurtenissen van '**11 september**' ('9/11') staan sindsdien bij velen in het geheugen gegrift.

'9/11'

Bron: www.september11news.com

Vanuit de hele wereld werd geschokt gereageerd, en veel landen betuigden hun steun aan de VS. Direct na de aanslagen, op 12 september, besloten de NAVO-lidstaten voor het eerst in het bestaan van de organisatie **Artikel 5** van het Noord-Atlantisch Verdrag in te roepen, waarmee zij verklaarden de aanslagen als een gewapende aanval op een NAVO-lidstaat te beschouwen en daarmee als een **aanval op alle leden**. Op 2 oktober werd het besluit officieel bekrachtigd door de toenmalige secretaris-generaal, Lord Robertson, nadat de Noord-Atlantische Raad door de Amerikaanse ambassadeur was ingelicht over de resultaten van het onderzoek naar de aanslagen. Uit het onderzoek bleek dat de aanvallen vanuit het buitenland waren georganiseerd door de terroristische groepering **Al-Qaeda** onder leiding van **Osama Bin Laden**.

Osama Bin Laden; Bron: FBI

De angst zat er goed in. In plaats van raketaanvallen afkomstig van een vijandig gezind land, bleken ook ongrijpbare **terroristische organisaties** in staat te zijn de nationale veiligheid in gevaar te brengen. Passagiersvliegtuigen werden nu als wapen gebruikt.

Naar aanleiding van '11 september' werd onder leiding van de Verenigde Staten (**en niet onder de NAVO-vlag**) met een coalitie van bereidwillige landen (**'coalition of the willing'**) begonnen aan een wereldwijde strijd tegen het terrorisme. Het Atlantisch bondgenootschap kwam echter ook in actie. De lidstaten en partnerlanden van de **NAVO** kwamen op 4 oktober 2001 overeen een serie **individuele en collectieve maatregelen** te nemen waarmee de landen de opties voor de bestrijding van het terrorisme uitbreidden. Het betrof maatregelen op zowel politiek, militair, als medisch gebied. Hiertoe behoorden onder meer uitwisseling van informatie over terroristen en mogelijke dreigingen, betere coördinatie op het gebied van terrorismebestrijding, en het beschikbaar stellen van nationale middelen (waaronder transport en medische middelen) die de bevolking beter zouden kunnen beschermen tegen (de gevolgen van) chemische en biologische aanslagen.

Binnen de NAVO werd gesproken over de gevolgen van de terroristische aanvallen voor de toekomstige structuur en taken van de organisatie. De behoefte aan meer **flexibele strijdkrachten** en het onderling **uitwisselen van veiligheidsinformatie** zouden nóg belangrijker worden. De gebeurtenissen van 11 september gaven ook een nieuwe impuls aan de relatie met **Rusland**. Na de aanslagen betuigde Moskou zijn steun in de strijd tegen het terrorisme. De verbeterde relatie tussen de NAVO en Rusland leidde ertoe dat vanaf 2002

Rusland op voet van gelijkheid met de NAVO overleg pleegde in de **NAVO-Rusland Raad (NRR)** [zie hfst. 5, partnerschappen]. Het land kreeg alleen geen vetorecht. Ook gaf Rusland het hevige verzet op tegen een verdere uitbreiding van de NAVO met Oost-Europese landen.

*De voorzitter van het Militair Comité, generaal Raymond Henault, samen met rechts de chef staf van het Russische leger, generaal Yuri Baluyevsky
Bron: www.nato.int*

Afghanistan

De terroristische groepering **Al-Qaeda**, geleid door Osama Bin Laden, werd verantwoordelijk gehouden voor de aanslagen van 11 september. Op 7 oktober 2001 begonnen de Verenigde Staten met hun bondgenoten een militaire operatie in **Afghanistan**, waar het **Taliban-regime** onderdak zou bieden aan Al-Qaeda. De militaire operatie werd **Operation Enduring Freedom** genoemd.

Hoewel deze operatie **geen NAVO-operatie** was, werd zij ondersteund door alle leden van het bondgenootschap. De lidstaten stelden grondtroepen en andere militaire middelen ter beschikking ter ondersteuning van de campagne en voor het bieden van humanitaire hulp aan het Afghaanse volk. Ook NAVO-partners als

Afghanistan; Bron: www.cia.gov

Rusland en Oekraïne betuigden hun steun aan de strijd tegen het terrorisme. De Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, **Colin Powell**, probeerde een coalitie van gelijkgestemde landen (de 'coalition of the willing') te smeden en zo steun te verwerven in de strijd tegen het terrorisme. Immers, zo luidde het argument, niet alleen de veiligheid van de VS, maar die van alle democratische landen was in het geding.

De strijd tegen het terrorisme en het Taliban-regime in Afghanistan werd door zeer veel landen ondersteund. De VS vormden de coalitie door middel van **bilaterale overeenkomsten** (overeenkomsten tussen twee landen). Deze handelswijze van de VS veroorzaakte kritiek, omdat landen als Frankrijk en Duitsland liever zagen dat de VS in NAVO-verband optraden. De NAVO had Artikel 5 van toepassing verklaard op de aanslagen. De VS konden dus onder de NAVO-vlag ten strijde trekken. Washington gaf echter de voorkeur aan een 'lossere' coalitie: "the mission determines the coalition". Ook oefenden de VS diplomatieke druk uit op de buurlanden van Afghanistan om tot samenwerkingsverbanden te komen, waarbij vooral **Pakistan** van groot

strategisch belang was. Operation Enduring Freedom verliep voorspoedig. Er werd een einde gemaakt aan de macht van het Talibanregime. Ook werden oefenterreinen van Al-Qaeda vernietigd. Osama Bin Laden werd echter niet gevonden.

In november 2001 organiseerde de VN in Bonn (Duitsland) een overleg over de situatie in Afghanistan. De conferentie had twee doelstellingen. Allereerst zou er een overgangsregering gevormd moeten worden. Een internationale troepenmacht moest de regering gaan ondersteunen bij het handhaven van de vrede, en assisteren bij de wederopbouw van het land. Door de val van de hoofdstad Kaboel en het einde van het Taliban-bewind vreesde men een '**machtvacuüm**': zonder regering zou het land in chaos vervallen. Er werd een breed samengestelde Voorlopige Raad opgericht met vertegenwoordigers van alle etnische en regionale gemeenschappen in Afghanistan. Onder mandaat van de VN werd er een internationale troepenmacht rond de hoofdstad Kaboel gestationeerd, de **International Security Assistance Force (ISAF)**.

kunnen dragen aan de opbouw van de meer afgelegen regio's in Afghanistan werd besloten om Provinciale Reconstructie Teams (PRT's) op te zetten.

ISAF-militairen in gesprek met een Afghaanse burger

Bron: www.jfcbs.nato.int/ISAF/images

Vragen:

1. Voor de strijd tegen het terrorisme kozen de Amerikanen voor een 'coalition of the willing'. Waarom deden zij dit en trokken zij niet ten strijde onder NAVO-vlag? Vind je dit een verstandige beslissing?
2. Wat bedoelde de Amerikaanse regering met de uitspraak: "the mission determines the coalition"?
3. Ga na hoe de (economische) situatie in het land was onder de Taliban. Waarom had het Afghaanse volk humanitaire hulp nodig?
4. Leg in eigen woorden uit wat wordt verstaan onder 'machtvacuüm'?

Op 11 augustus 2003 nam de NAVO het commando over ISAF over van de Verenigde Naties. De overname was een **historische gebeurtenis** in de geschiedenis van de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie, omdat dit de eerste militaire operatie **buiten Europa** was. In oktober van hetzelfde jaar werd besloten de missie verder uit te breiden om zo het toegenomen geweld het hoofd te kunnen bieden. Twee jaar na het omverwerpen van de Taliban werd de definitieve tekst voor de nieuwe grondwet goedgekeurd. De Loya Jirga (Grote Vergadering), een orgaan waarin alle etnische en religieuze groeperingen van het land vertegenwoordigd zijn, keurde de definitieve tekst unaniem goed. Vervolgens konden er verkiezingen uitgeschreven worden.

De Loya Jirga in vergadering. Bron: www.state.gov

Op de Top van Istanboel (2004) werd besloten ISAF verder uit te breiden. Nog altijd is de situatie in Afghanistan verre van stabiel. Daarom is de aanwezigheid van de NAVO nog steeds erg belangrijk.

Vragen:

1. Hoe verliepen de verkiezingen in Afghanistan? Wat was de uitslag?
2. Zoek uit welke belangrijke ontwikkelingen in Afghanistan plaatsvonden vanaf de verkiezingen.
3. Sinds 2006 heeft Nederland ook troepen in Afghanistan. Hoe heet de missie

- waar Nederland aan deelneemt en in welke provincie(s) zitten de Nederlandse militairen?
4. Wat zijn de voornaamste taken van de Nederlandse militairen in Afghanistan?
 5. Er is veel discussie geweest over het wel of niet deelnemen van Nederlandse militairen aan de missie in Afghanistan. Zet de voornaamste argumenten voor- en tegen op een rijtje. Wat is jouw mening over de inzet van Nederlandse troepen in Afghanistan?
 6. Actualiteiten! Verzamel gedurende 2 weken het nieuws over Afghanistan. Bewaar de artikelen in een knipselmap. Na afloop van deze 2 weken schrijf je een stuk over deze gebeurtenissen. Je kunt kiezen uit de volgende vormen:
 - a. Krantenartikel
 - b. Verhaal vanuit het oogpunt van een militair, politicus of Afghaanse burger
 - c. Betoog

Oorlog in Irak

De voorgeschiedenis

In de **Golfoorlog** van 1990/1991 werd de Iraakse bezetting van Koeweit beëindigd door militair optreden van een coalitie onder leiding van de Verenigde Staten. De Verenigde Naties (VN) richtten meteen daarna een commissie op die toe moest zien op de ontwapening van Irak: UNSCOM ('United Nations Special Commission'). De VN eisten ook de vernietiging van alle Iraakse **massavernietigingswapens** [zie kader] die nog aanwezig waren in het land. Om hierop toe te zien kreeg UNSCOM ruime bevoegdheden. Bagdad werkte de wapeninspecteurs die naar Irak werden gestuurd echter voortdurend tegen.

De Iraakse leider **Saddam Hoessein** vond dat de inspecties een inbreuk vormden op de Iraakse **soevereiniteit**, en ook dat er teveel Amerikanen in de teams zaten. In 1996 werden de Amerikaanse inspecteurs Irak uitgezet. Toen de crisis verder opliep in 1998 en Irak alle samenwerking met UNSCOM verbrak, was voor de Verenigde Staten en Groot-Brittannië de maat vol. In december van dat jaar voerden Amerikaanse en Britse jachtvliegtuigen bombardementen uit op

Irak. Een jaar later richtte de VN-veiligheidsraad een nieuw wapeninspectieteam op: UNMOVIC ('United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission'). De VN probeerden aan de bezwaren van Bagdad tegemoet te komen door de inspectieteams meer beperkte bevoegdheden te geven. De Veiligheidsraad beloofde dat de economische sancties tegen Irak, die ingesteld waren na de Golfoorlog, opgeheven zouden worden als Irak mee zou werken.

Eind 2001 kwam de chef van UNMOVIC met onheilstijding: hij vond het 'sterk waarschijnlijk' dat Irak opnieuw bezig was massavernietigingswapens te maken. In 2002 verklaarde Bagdad dat de wapeninspecteurs niet terug mochten keren. De Amerikaanse president **George W. Bush** hield de VN vervolgens voor dat er in de kwestie-Irak een beslissing genomen moest worden. De Veiligheidsraad besloot dat de wapeninspecteurs zouden teruggaan naar Irak en dat zij aan de Raad zouden moeten rapporteren over de voortgang van het onderzoek. De inspecteurs vonden geen overtuigend bewijs dat Irak **massavernietigingswapens** produceerde, maar stelden opnieuw vast dat Irak niet meewerkte aan de inspecties.

Veiligheidsraad van de Verenigde Naties

Bron: www.wikipedia.nl

Binnen de Veiligheidsraad ontstond vervolgens een diep **meningsverschil** tussen de verschillende lidstaten over de vraag wat er nu moest gebeuren. Van de permanente leden waren de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk van mening dat nu Irak niet

naar behoren meewerkte met de wapeninspecteurs, hardere actie onvermijdelijk was. Zij stelden aan de hand van geheime informatie (afkomstig van satellieten, spionnen en dergelijke) dat Irak bezig was massavernietigingswapens te produceren. Amerika en Engeland wilden Irak een laatste deadline stellen om volledige inzage te geven in zijn wapenprogramma's, anders zou militair ingegrepen worden om het land te ontwapenen. De permanente leden Rusland, China en Frankrijk daarentegen wilden de wapeninspecties meer tijd geven en de militaire optie nog niet overwegen. In februari 2003 kwam het tot een openlijke

botsing tussen beide kampen: de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Colin Powell stelde in de Veiligheidsraad dat Irak ver gevorderd was met zijn illegale wapenprogramma, en dat de Veiligheidsraad zou moeten dreigen met militair ingrijpen als Saddam de inspecteurs zou blijven dwarszitten. Zijn Franse collega Dominique de Villepin verklaarde vervolgens dat als zo'n 'oorlogsresolutie' in stemming gebracht zou worden, Frankrijk een veto zou uitspreken. Door dat te doen zou Frankrijk goedkeuring van een oorlog door de Veiligheidsraad tegengehouden hebben. De Villepin stelde dat de gevolgen van een oorlog in Irak niet te overzien zouden zijn. De Verenigde Staten besloten de resolutie niet in stemming te brengen. Enkele weken later vielen de eerste bommen op Bagdad. De Verenigde Staten deden dit dus zónder toestemming van de VN!

Ook binnen de Europese Unie woedde er een felle discussie over mogelijk militair optreden in Irak. Het lukte in eerste instantie niet om consensus (overeenstemming) te bereiken. Frankrijk en Duitsland waren de grootste tegenstanders van militair ingrijpen in Irak. Waar zij echter geen rekening mee hielden, was de mening van de landen die waren uitgenodigd om toe te treden tot de EU. De Oost-Europese kandidaat-lidstaten spraken openlijk hun steun uit aan de VS. Dit veroorzaakte zware kritiek van de Franse president, Jacques

Chirac, die stelde dat de kandidaat-landen "een kans hadden gemist hun mond te houden". Hij verklaarde zelfs dat de houding van deze landen hun toetreding tot de EU in gevaar kon brengen. De Britse premier Tony Blair stuurde daarentegen een brief naar de aspirant-leden waarin hij hun steun aan de VS toejuichte. De verdeeldheid was compleet.

President Chirac (Bron: www.g8russia.ru)

De diplomatieke crisis om Irak werkte ook door in de NAVO. Tussen sommige lidstaten ontstonden er diepgaande meningsverschillen, maar veel anderen bleven trouw aan het uitgangspunt van solidariteit tussen de leden. Duitsland, Frankrijk en België hielden lang vast aan hun afwijzing van de militaire

interventie en er ontstonden wrijvingen tussen Turkije en de VS, die elkaar traditioneel als trouwe bondgenoten beschouwden. Maar een groot aantal NAVO-lidstaten, waaronder Groot-Brittannië, Italië, Spanje, Nederland en een groot aantal Oost-Europese (kandidaat-)lidstaten, sprak steun uit voor de Amerikaanse opstelling.

Massavernietigingswapens

Massavernietigingswapens of 'Weapons of Mass Destruction' (WMD) zijn wapens die grote aantallen mensen in korte tijd kunnen doden of uitschakelen. Zij worden onderverdeeld in chemische, biologische, radiologische en nucleaire wapens (CBRN-wapens). Bij de eerste kun je denken aan gifgas, tot de tweede worden bijvoorbeeld ziekteverwekkers gerekend, de verspreiding van kernafval geldt als radiologisch wapen en de atombom is het beste voorbeeld van een nucleair wapen.

Een aantal landen in de wereld wordt ervan verdacht bezig te zijn WMD te ontwikkelen. Zij ontwikkelen ook overbrengingmiddelen voor deze wapens, zoals raketten. De grondstoffen en de benodigde kennis voor de productie van CBRN-wapens proberen deze staten in hoogontwikkelde landen als Nederland te verwerven. De internationale gemeenschap heeft een systeem opgezet om de verspreiding van massavernietigingswapens en hun overbrengingsmiddelen te voorkómen: het systeem van non-proliferatie. Zo trad in 1970 het nucleair non-proliferatieverdrag (NPV) in werking. De deelnemende landen spraken af dat de vijf permanente leden van de Veiligheidsraad, allen in het bezit van de atombom, geen nucleaire wapens of kennis om deze te maken zouden leveren aan landen zonder deze wapens. Het verdrag erkende wel het recht van landen zonder atoomwapen om nucleaire energie voor vreedzame doelen te gebruiken. Het **Internationaal Atoomenergie Agentschap (IAEA)** in Wenen waakt over de naleving van het verdrag.

De enorme gevolgen van het gebruik van massavernietigingswapens heeft de meeste landen ervan weerhouden ze ook daadwerkelijk in te zetten. In de praktijk functioneren ze vaak als afschrikking. Zo zorgden de vele atoomwapens in de arsenalen van Amerika en de Sovjetunie ervoor dat het tijdens de Koude Oorlog nooit tot een direct militair treffen tussen beide supermachten kwam. Toch zeggen deskundigen dat de kans toeneemt dat sommige regimes hun toevlucht zullen nemen tot WMD als ze zich zeer bedreigd voelen. Daarnaast neemt de

vrees toe dat terroristen massavernietigingswapens in handen zullen krijgen.

Internationaal teken voor radioactief materiaal

Vragen:

1. Ga na welke landen ervan verdacht worden WMD te ontwikkelen.
2. Voor welke vreedzame doelen kan nucleaire energie gebruikt worden?
3. Het NPV is bedoeld om de verspreiding (proliferatie) van kernwapens tegen te gaan. Het IAEA waakt over de naleving van dit verdrag. Zoek uit welk verdrag en welke organisatie de taak hebben een einde te maken aan chemische wapens.

Links:

- ✓ Website van de IAEA <http://www.iaea.org>
- ✓ Wikipedia over het NPV <http://nl.wikipedia.org/wiki/Non-proliferatieverdrag>

De oorlog

Saddam Hoessein;

Bron www.wikipedia.nl

De oorlog in Irak begon op **20 maart 2003** met bombardementen op Bagdad. Al snel trokken de coalitielanden (VS, VK, Australië, Polen en anderen) Irak vanuit het zuiden binnen. Na een korte en hevige militaire campagne verdreven de Amerikanen en hun bondgenoten binnen een maand het Irakese regime. De meeste leden van de elite rondom **Saddam Hoessein** sloegen op de vlucht of doken onder, onder wie ook Saddam zelf. De oorlog was ten einde, zo leek het.

Na de val van de regering van Saddam Hoessein werd Irak opgedeeld in sectoren. De nadruk kon nu gelegd worden op de **wederopbouw** van Irak. Projecten van humanitaire hulporganisaties kwamen geleidelijk op gang en de Amerikanen begonnen met het herstel van de infrastructuur en van de elektriciteit- en watervoorziening. Ook probeerden de coalitietroepen de openbare orde in het land enigszins te herstellen en kwamen zij met een plan voor het vormen van een nieuwe, **democratisch gekozen Irakese regering**.

Op 16 oktober 2003 werd door de VN-veiligheidsraad unaniem een resolutie aangenomen over de wederopbouw van Irak. Volgens de resolutie zou er een nieuwe nationale krijgsmacht worden samengesteld. Daarnaast diende de huidige Irakese regering een tijdschema te presenteren voor de totstandkoming van een grondwet en het houden van vrije verkiezingen. De situatie in Irak **verslechterde** echter, getuige de voortdurende bomaanslagen in met name Bagdad. Op 28 juni 2004 droeg het tijdelijke coalitiebestuur onder leiding van de Amerikaan Paul Bremer het gezag over aan een soevereine Irakese interim-regering.

Stemmen in Irak

Bron: www.guardian.co.uk/gall/o,8542,1324755,00.html

Hoewel de NAVO als organisatie officieel geen rol speelde in Irak, verleende de organisatie wel ondersteuning aan de stabilisatiemacht in de Poolse sector in Irak. Daarnaast droegen zeventien van de 26 NAVO-lidstaten bij aan de operaties in Irak onder Amerikaanse leiding. De

Verenigde Staten drongen echter aan op een grotere rol voor de NAVO in Irak. De Amerikanen en de Irakese interim-regering vroegen de organisatie om het nieuw opgerichte Irakese leger te trainen.

Tijdens de top in Istanboel (juni 2004) bleek dat er nog altijd verdeeldheid heerste binnen de NAVO over een grotere rol voor de organisatie in het land. De Verenigde Staten wilden zo snel mogelijk betrokkenheid van de NAVO. Frankrijk en Duitsland waren het hier niet mee eens, omdat zij vreesden dat NAVO-militairen even vijandig bejegend zouden worden als de Amerikaanse. Zij stelden dat ook hun troepen slachtoffer van gewelddadigheden zouden worden. Daarnaast zou het lijken dat zij de oorlog in Irak met terugwerkende kracht goedkeurden. Uiteindelijk werd een compromis bereikt en besloten dat de NAVO zich zou gaan bezighouden met de training van Irakese militairen onder specifieke voorwaarden. Frankrijk en Duitsland zouden de training buiten Irak uitvoeren. Ter voorbereiding werd een team van veertig man, onder leiding van de Nederlandse generaal Carel Hilderink, naar Bagdad gestuurd. Zij vormde een voorhoede van de **trainingsmissie** die de NAVO uit zou gaan voeren op verzoek

van de Irakese interim-regering. In Bagdad bereidde het team samen met de regering van interim-premier Iyad Allawi de training voor van de ruim 200.000 man sterke Irakese veiligheidsmacht, bestaande uit politie, nationale garde en leger. De NAVO-lidstaten waren het erover eens dat een stabiel Irak in ieders belang was en dat de NAVO daaraan zou moeten bijdragen.

Ondertussen werd Saddam Hoessein in december 2003 gearresteerd. Dit leidde tot nieuwe en verhevigde ongeregelheden in Irak. Het proces tegen Saddam richtte zich vooral op de moordpartij in Dujail uit 1982. In november 2006 werd Saddam schuldig bevonden en werd hij veroordeeld tot de doodstraf middels ophanging. Op 30 december 2006 werd dit vonnis ten uitvoer gebracht.

Vragen:

1. Waarom beschouwen veel mensen de oorlog in Irak als een 'mijlpaal' (of: een keerpunt) in de betrekkingen tussen Europa en Amerika?
2. Ga voor de politieke partijen in Nederland na, of zij in 2003 voor of tegen de oorlog in Irak waren en wat hun argumenten hiervoor waren. Kijk hiervoor op de websites van de politieke partijen en in krantenarchieven.
3. Na de val van de regering van Saddam Hoessein werd Irak opgedeeld in sectoren. Welke landen hadden de leiding over deze sectoren? Wat valt je op?
4. Waarom zouden de Verenigde Staten en het Irakese interim-bewind zo aangedrongen hebben op NAVO-betrokkenheid in Irak?
5. Vind je het verstandig dat de NAVO Irakese troepen opleidt en waarom?
6. Verzamel een week lang krantenartikelen over Irak.
 - a. Vat deze artikelen kort samen
 - b. Omschrijf in 600 woorden de actuele situatie in Irak. Verwerk hierin mogelijke oplossingen voor de problemen die in de krantenartikelen staan.
7. In hoeverre moet de NAVO volgens jou een rol moeten blijven vervullen in het Irak? En Nederland?

VII. Nabeschouwing

De woordvoerder van de Nederlander Joseph Luns, NAVO-secretaris-generaal tijdens de Koude Oorlog (van 1971 tot 1984), vertelde eens dat wanneer hij een speech voor zijn chef moest schrijven, hij het handboek 'Sovjetbewapening 1973' opensloeg en z'n speech klaar had. De NAVO wist toentertijd wat haar te doen stond. De tegenstander was bekend en iedereen wist dat als het tot de grote confrontatie zou komen, dit op de Duitse laagvlakte zou gebeuren.

Joseph Luns

Bron: www.nato.int

Na de val van de Berlijnse Muur in 1989 en het uiteenvallen van de Sovjetunie in 1991 ontstond er een diepgaande discussie over de toekomst van de NAVO. Tot dan toe had de NAVO klaar gestaan om een aanval van het Warschaupact te beantwoorden. Nu deze dreiging wegviel, moest de organisatie zich op haar rol bezinnen. In de nog onzekere internationale situatie, direct na het ineensstorten van de Sovjetunie, zag de NAVO het bevorderen van de veiligheid en stabiliteit in Europa en daarbuiten als haar belangrijkste taak. De lidstaten besloten dat de organisatie zich zou gaan richten op het voorkómen en bestrijden van kleinschalige, regionale conflicten. Deze fundamentele beleidswijziging was de eerste stap in de 'transformatie' (hervorming) van de NAVO.

Met het uiteenvallen van de Sovjetunie had Moskou zijn greep op de landen van Midden- en Oost-Europa verloren. Deze landen gaven aan dat zij behoefte hadden aan betere betrekkingen met West-Europa en de Verenigde Staten. Ze verklaarden hun toekomst te zien in Europees en transatlantisch verband, en zochten toenadering tot de NAVO. De organisatie startte verschillende samenwerkingsverbanden met landen die vroeger tot het Warschaupact hadden behoord. In 1997 werd een historische stap gezet: Polen, Tsjechië en Hongarije werden uitgenodigd toe te treden tot de NAVO. Door deze uitbreiding, die

plaatsvond in 1999, ontwikkelde de NAVO zich tot een 'veiligheidsparaplu' voor heel Europa.

De veranderde veiligheidssituatie had ook militair grote gevolgen. De NAVO-landen hadden tijdens de Koude Oorlog talloze zware tankeenheden opgesteld om een massale Russische aanval te kunnen beantwoorden. De lidstaten onderhielden omvangrijke, logge legers van dienstplichtige soldaten. Na de veranderingen in de Europese en wereldwijde veiligheidssituatie besloten de NAVO-landen zich te richten op het bevorderen van de veiligheid en stabiliteit binnen en buiten Europa. De krijgsmachten van de lidstaten moesten drastisch

Navo-hoofdkwartier in Brussel

Bron: www.nato.int

hervormd worden om ook ver buiten de landsgrenzen ingezet te kunnen worden (de 'expeditionaire krijgsmacht'). Hiervoor waren vrijwillig dienende beroepsmilitairen nodig. De dienstplicht werd daarom in de meeste lidstaten afgeschaft.

Het moderniseren van de legers van de NAVO-landen verliep echter traag. Tijdens de oorlog in Kosovo in 1999 bleek dat de militaire capaciteiten van de Europese lidstaten ver achterbleven bij die van Amerika. De lidstaten besloten om gezamenlijk de militaire tekortkomingen aan te pakken. De regering Bush was echter sceptisch over het militair vermogen van Europa. Na de ingrijpende aanslagen op Amerika van 11 september 2001 verklaarden de NAVO-lidstaten zich solidair met de Amerikanen. De VS voerden de strijd tegen het terrorisme in Afghanistan echter samen met individuele landen zonder van de NAVO als organisatie gebruik te maken. In praktijk waren hun gevechtspartners de meest loyale bondgenoten van de Verenigde Staten, en vaak ook degenen met de modernste legers. Bij de NAVO moest er wat veranderen, anders zou ze op een zijspoor terecht komen. In 2002 werd daarom een volgende stap gezet in de transformatie van de organisatie. De commandostructuur werd gestroomlijnd, met één opperbevelhebber voor alle NAVO-operaties wereldwijd (SACEUR).

Verder werd er een snelle reactiemacht opgericht, de NATO Response Force (NRF). Door deel te nemen aan deze elite-eenheid zouden de lidstaten gedwongen worden te investeren in de kwaliteit van hun strijdkrachten. Daarnaast spraken de landen af om een aantal belangrijke militaire tekorten weg te werken (Prague Capabilities Commitments).

De grote verschillen in militaire capaciteiten tussen Europa en Amerika hadden de NAVO geen goed gedaan. In de loop van 2002 kwamen de betrekkingen tussen beide zijden ook politiek onder grote druk te staan. Het probleem Irak legde een diep verschil mening tussen de bondgenoten bloot. Ze waren het niet alleen oneens over de vraag of Saddam Hoessein wel een directe bedreiging voor de vrede en veiligheid was, maar ook of je eigenlijk zou moeten dreigen met militair geweld in antwoord op een mogelijk gevaar. De Amerikanen en Britten aan de ene kant en de Fransen en Duitsers aan de andere groeven zich in en waren uiteindelijk niet meer in staat om tot een compromis te komen. De NAVO was het toneel van grote verdeeldheid. Gerhard Schröder, de toenmalige Duitse bondskanselier, verklaarde dat voor hem de NAVO had afgedaan als platform voor het gesprek tussen Amerika en Europa.

De Noord-Atlantische Raad was echter de plaats waar ze elkaar wekelijks achter gesloten deuren ontmoetten, en dus het aangewezen forum voor een vertrouwelijk gesprek. Secretaris-generaal De Hoop Scheffer drong erop aan dat de lidstaten de Raad zouden gaan gebruiken om ook die zaken te bespreken die niet op de NAVO-agenda stonden, maar waar de lidstaten wel bij betrokken waren, zoals de oorlog in Irak. In april 2005 vond voor het eerst zo'n brede politieke dialoog plaats. Het opende de weg naar een nieuwe vertrouwensrelatie tussen de Verenigde Staten en Europa en dat was goed nieuws voor de NAVO.

Begin 2006 verklaarde de nieuwe Duitse leider Angela Merkel dat haar regering als eerste naar de NAVO zou kijken als er onderwerpen besproken zouden moeten worden tussen Europa en de Verenigde Staten.

Bondskanselier Angela Merkel

Bron: www.bundeskanslerin.de

Vragen:

1. "Out of area or out of business". Deze uitspraak (1991) over de NAVO is van de Amerikaanse senator Richard Lugar. Wat bedoelde hij hiermee denk je?
2. Waarom werd bij het hervormen van de Westerse legers de dienstplicht opgeschort? Wat hebben de nieuwe missies (ver) buiten het NAVO-verdragsgebied hiermee te maken?
3. Waarom zien de Verenigde Staten en Europa elkaar eigenlijk als bondgenoten? Vind je dat Europa weer nauwer met Amerika zou moeten samenwerken, of denk je dat ze zich minder met elkaar zouden moeten bemoeien? Licht je mening toe.
4. Doe hetzelfde voor Nederland en Amerika.
5. Waarom ligt meer NAVO-betrokkenheid in het Midden-Oosten zo gevoelig in die regio? Denk hierbij aan het Israëliësch-Palestijns conflict.